

NACIONALNI ISPIT IZ GRČKOG I LATINSKOG JEZIKA

U skladu s opredjeljenjem Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa da se uskoro svi nastavni predmeti gimnazija objektivno ispituju formirane su i komisije za izradu nacionalnih ispita iz grčkog i latinskog jezika. Pred objema komisijama je golem zadatak ne samo sastavljanja što je moguće kvalitetnijih ispitnih materijala, već također i uvođenje određenih minimalnih standarda pouke, čime će za našu struku nastupiti vrijeme bitnih pomaka. Komisije u sastavu: Senia Belamarić Divjak, Ivana Jelić, Katarina Filković, Ondina Mirt Puškarić, Ariana Stepinac (latinski), te Inga Fröbe Naprta, Ivana Marijanović, Zdravka Martinić Jerčić, Nino Zubović i Korljka Crnković (grčki) trebale bi svoje prve rezultate prezentirati već ujesen.

Vladimir Posavec

M. Miličević Bradač, STARA GRČKA, GRCI NA CRNOME MORU

Školska knjiga, Zagreb 2004.

Današnja Republika Hrvatska zemlja je koja, za razliku od nekih drugih europskih država, ima tu povlasticu da je njezin prostor u prošlosti činio integralni dio jedne fascinantne kulture kojoj suvremeni svijet zacijelo duguje i mnogo više nego što su mnogi od nas svjesni i što bismo možda bili spremni priznati. Civilizacija grčko-rimske antike na ovom tlu ostavila je vrlo duboke tragove, a to se prvenstveno odnosi na prostor hrvatske obale Jadrana. Naposljetku, moderni se hrvatski etnos, a to treba često i jasno naglašavati, oblikovao upravo na antičkom supstratu, a hrvatska je etnogeneza mnogo složeniji proces od rado slušane priče o Tugi i Bugi. Upravo stoga zapanjuje maćehinski odnos hrvatske historiografije prema antičkim temama. Uz dužnu ispriku hrvatskim arheolozima koji na terenu rade koliko im dopuštaju sredstva kojima raspolazu, valja postaviti pitanje koliko je šira hrvatska javnost upoznata s rezultatima tih istraživanja. Činjenica jest da se u periodičkim stručnim publikacijama poput primjerice *Opuscula Archaeologica*, *Vjesnika za historiju i arheologiju dalmatinsku* ili *Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva* redovito objavljuju priloge s rezultatima istraživanja ili znanstvenim obradama pojedinih

užih tema iz područja antike, međutim šira javnost od toga saznaje vrlo malo. Osvrnemo li se tako na protekla desetljeća, porazna je konstatacija da se na prste jedne ruke mogu nabrojati knjige o staroj povijesti iz pera nekog od domaćih autora. Što kazati za poraznu činjenicu da je zadnje djelo opće povijesti s temom grčko-rimske antike, naslovljeno *Grci i Rimljani*, napisano u formi sveučilišnog udžbenika, a izdao ga je davne 1972. godine P. Lisičar. Još je poraznija činjenica da se nitko od domaćih stručnjaka za antičku povijest, a u Hrvatskoj ih ima više, nije osjetio ponukanim ili sposobnim napisati jedan znanstveno-popularni pregled rimske povijesti, a hrvatski je prostor više od pet stoljeća bio u sklopu te velike države i činio njezin važan dio. A rado se ponosimo činjenicom da je upravo ovo tlo dalo nekoliko najsposobnijih vladara Rimskog Carstva. Čak štoviše, upravo se na hrvatskom, dalmatinskom tlu, i ugasila zapadnorimska carska vlast. I takav stav za posljedicu ima da naši studenti povijesti i arheologije još uvijek o povijesti staroga vijeka uče iz zastarjelih naslova stranih autora poput N. A. Maškina, P. Grimala ili F. Chamouxa u srpskim prijevodima, uspiju li i do njih doći. Edicija Naprijeda

Svakodnevni život s Flecclireovom Grčkom i Carcopinovim Rimom u doba najvećeg uspona Carstva danas već spada u raritete.

Da ipak ne bude sve tako crno, mora se priznati da je u posljednjih nekoliko godina ipak došlo do laganog pomaka na bolje. U izdanju Školske knjige u relativno kratko vrijeme izdane su tri knjige s temama iz egipatske povijesti I. Uranića, te *Drevne seobe* E. Herškaka. Naklada Ljevak objavila je Cambijevu *Antiku*, pregled antičke umjetnosti s hrvatskog prostora, a Andromeda Jurićevu *Grčku od mitova do antičkih spomenika*. 2004. godine Školska je knjiga objavila knjigu *Stara Grčka, Grci na Crnome moru* dr. Marine Miličević Bradač, djelo koje zaslužuje pohvale iz više razloga.

Radi se o kapitalnom radu koji obasiže 582 stranice. Knjiga je podijeljena u devet poglavlja: 1. O grčkoj kolonizaciji, 2. Širenje iz Male Azije, 3. Proponitida – Mramorno more, 4. Gostoljubivo more, 5. Kolonije na sjevernom Pontu, 6. Kolonije na južnom Pontu, 7. Kolonije na zapadnom Pontu, 8. Istočna obala Crnoga mora i 9. Sve dalje i dalje. Na kraju knjige nalazi se popis kratica, opsežan popis literature, popis ilustracija, popis zemljovida i tlocrta i indeks važnijih pojmova. Autorica se kroz cijelu knjigu dosljedno pridržavala modela da kronološki i prostorno obrađuje grčku kolonizaciju u smjeru sjeveroistoka. Izuzetak je prvo poglavlje u kojem se detaljnije pozabavila grčkom kolonizacijom kao fenomenom, te posljednje poglavlje

(Sve dalje i dalje) u kojem je posvetila pozornost pontskim narodima (Kimeranima, Skitima) i grčkim predodžbama o tamošnjim stanovnicima, primjerice Androfazima. Kroz tekst u tema ma provlači se nekoliko ekskursa na mjestima gdje je to očevidno i bilo nužno. Kao digresije u njima su obrađene neke teme izrazito važne za daljnje razumijevanje problematike. Njihova bi obrada u sklopu teksta, međutim, narušavala finu naraciju i tijek priče, pa se autorica s pravom odlučila za ovakav pristup. Već je prva tema (O grčkoj kolonizaciji) započeta, ne bez razloga, ekskursom naslovljenim "Prvi spomen Jonjana". Naime, upravo su jonski Grci prednjačili u kolonizaciji, što je i bila glavna tema autorčina istraživanja. Drugi ekskurs naslovljen "Uništavanje okoliša u antici" nalazimo u drugom poglavlju (Širenje iz Male Azije) i opet ne bez razloga. U petom poglavlju (Kolonije na sjevernom Pontu) nalaze se čak dva ekskursa naslovljena "Tauri" i "Atenska trgovina žitom". U šestom poglavlju (Kolonije na južnom Pontu) kao ekskurs nalazi se podnaslov "Ksenofontova *Anabaza*". Razlog je tome, dakako, što su peta i šesta knjiga *Anabaze* jedan od najboljih prikaza grčkih kolonija na Pontu. Put povratka grčkih plaćenika išao je, naime, južnom obalom Crnoga mora od Trapezunta, preko Kerasunta, Kotiora, Sinope, Herakleje i Kalpa do Hrisopola. Posljednja dva ekskursa naslovljena "Ovidije" i "Ahilejev kult na Pontu" nalazimo u sedmom poglavlju pod naslovom Kolonije na zapadnom Pontu.

Ono što već nakon nekoliko stranica upada u oči jest velika autoričina erudicija. Osim čisto povijesnih i arheoloških podataka o grčkim kolonijama u Mramornom moru i Pontu, spoznaja, hipoteza i mišljenja o pojedinim aspektima svakodnevnog života ili međusobnim političkim odnosima kolonija ili njihova odnosa s okolnim silama, autorica donosi i pregršt geografskih, topografskih, klimatskih i drugih podataka te bezbroj detalja poput hidrografije Crnog mora ili režima morskih struja Helesponta i Bospora, a dotiče se i ihtologije. Također valja naglasiti i obilje brojčanih podataka i procjena, poput primjerice procjena o količini proizvedenog žita u Bosporskom kraljevstvu (str. 189-190), količini izvezene pšenice (str. 295), zatim lokalnim kultovima, domaćem stanovništvu i suodnosu s kolonistima... Osobito je vrijedan detaljan pregled sačuvanih antičkih izvora o Crnom Moru te pomorske rute s udaljenostima i brojem dana plovidbe od grada do grada.

Valja naglasiti i neke druge aspekte ove knjige. Autorica je progovorila o temi o kojoj u hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji do sada nije bilo ni jednog naslova, ali se u sklopu obrađivane problematike dotakla i nekih općih mjesta o kojima i u znanstvenoj literaturi još uvijek prevladavaju stereotipna gledišta. To se ponajprije odnosi na prvo poglavlje O grčkoj kolonizaciji, gdje je sebi svojstvenom znanstvenom akribijom raščlanila sve elemente i kronološke odrednice fenomena grčke kolonizacije od kraja

brončanog doba do njezina vrhunca. Stoga je za hrvatsku historiografiju ovo poglavlje možda i najznačajniji dio knjige. S druge pak strane, teško je ne primijetiti da će zbog potpunog pomanjkanja domaće literature o problematici grčke kolonizacije Crnog mora, kao i kolonizacije općenito, ova knjiga vjerojatno zadugo ostati temeljna literatura za svakoga tko se poželi pobliže pozabaviti tim pitanjem. Malo je, naime, vjerojatno da će se netko u skorije vrijeme ponovno dotaći ove teme. Nije manje važna ni činjenica da je autorica i osobno putovala i iz prve ruke upoznala prostor o kojem piše. Osim toga, Marina Miličević je hrvatskoj znanstvenoj javnosti ukazala i na nevjerojatno, a u Hrvatskoj potpuno zanemareno, bogatstvo ruske znanstvene literature. Sve su to razlozi zbog kojih ova knjiga zaslužuje sve pohvale, unatoč nekim prigovorima. Naime, autorica vrlo često kao argument koristi logičnu pretpostavku. «Logično je pretpostaviti...» ne može se, na žalost, nazvati znanstvenim pristupom jer ono što je logično nama, ni u kome slučaju nije moralo biti logično nekome prije 2500 godina i obrnuto. «Zato je razumno pretpostaviti da nije sve bilo tako crno...» (str. 50) ili «... pa bi se moglo pretpostaviti da je Halkedon prije dolaska Megarana bio tračko naselje.» (str. 74-75.) Ili se pretpostavlja da jest ili se pretpostavlja da nije. Upravo je to druga slabija strana ove knjige. Ponekad se, naime, stječe dojam da se autorica ustručava iznijeti konkretan zaključak ili jasno postaviti hipotezu,

pa čak i onda kad prije toga iznosi argumente u prilog. Na primjer: «Stoga bismo morali prihvatiti pretpostavku da je riba morala biti među glavnim izvorima bjelančevina za Grke u ono vrijeme.» (str. 34) Djelomično opravdanje za ovakve propuste moramo ipak naći u velikoj količini građe i razmatrane literature, opsegu promatranog prostora kao i samog teksta te sveobuhvatnosti tema koje je autorica uspjela uklopiti u jasnu i zanimljivu cjelinu. No, ovo je djelo za hrvatsku historiografiju u svakom slučaju pionirski rad, a autorica zaslužuje i pohvalu za predanost kao i hrabrost da se upusti u istraživački pothvat koji ju je odveo daleko izvan okvira i područja interesa hrvatske arheologije. U svakom slučaju, radi se o znatnom odmaku od stajališta iznesenih u uvodnom dijelu ovog kratkog prikaza. Da zaključimo, ovo je knjiga koja će zainteresiranom stručnjaku svakako proširiti vidike, a jednim svojim dijelom i šira bi čitateljska populacija zainteresirana za dobru knjigu, mogla doći na svoje, dakako, pod uvjetom da je ovako složena tema zaintrigira.